

ПИСАЦ И ИЗДАВАЧ МИРОСЛАВ ТОХОЉ ЕКСКЛУЗИВНО ЗА „НАЦИЈУ”

Романтични храниоци Звери

„Процес разграничења шљама и елите још увек траје, али траје и општа ентропија. Не знам да ли је у историји Србије на њеној политичкој сцени и у њеним државним пословима икада било толико случајних људи. Судаћи према наглост и истовременом повлачењу са јавне сцене свих тих ‚невладиних организација’ које су радиле у корист моралне компромитације Србије, чини се да је налогодавац убеђен да је посао окупације приведен крају. Али историја нас учи да прилике у Србији није решавала тобож трудна краљица, већ шака припитих али одважних поручника који нису умели да трпе јад. Глуво било, али хоћу да кажем да свака болест пре или касније пронађе свој лек”

Пише: Милош Анђелић

Врстан писац у пуној стваралачкој зрелости, ратни министар информисања Српске, издавач нових књига Радована Караџића, човек чије књижевне белешке овдашње тајне полиције експресно достављају америчкој команди у Тузли. Херцеговац који је преко Сарајева, и кроз две епохе, стигао у Београд. Аутор *Апотекаркиног раја и мушких ствари*

То снови лампарија

,
Господара срца

,
Стида

,
Сумрака књижнице

,
Мале Азије и прича о болу

... Носилац „среће и невоље да буде сведок и учесник”, никада не бивајући „политичар у књижевности и књижевник у политици”, Мирослав Тохол (Љубиње, 1957) остао је важан саговорник.

• Средином осамдесетих словили сте за једну од перјаница постмодернизма у српској књижевности и били радо споминани у том „културно-политичком и књижевном лобију”. Међутим, годинама већ исти ти људи навлаче киселу гримасу на спомен Вашег имена, као ономад када сте добили „Андрићеву награду”. У чему је разлика између „оног Тохоља”, из осамдесетих, и „овог сад”?

Осамдесетих година ја сам живео у Сарајеву, а Босна је у то време била попрште дистанцирања културног идентитета трију тамошњих националних и конституционалних заједница још увек не једне према другој, већ према све очигледнијој унитаризацији наметаној одозго. Корени те побуне били су и старији и дубљи, али још је постојала својеврсна прећутна сагласност и солидарност између модернистички настројених интелектуалаца и стваралаца унутар тих трију заједница, што је, гледајући са стране, подсећало на идеалан образац некакве мултикултуралности. С друге стране, у Београду је на сцену управо ступала трећа генерација кандидата за будуће српске политичаре, они које називате „културно-политичким и књижевним лобијем”, чијем наслеђеном хибридном идентитету су импоновали актуелни западњачки трендови у које су, између осталог, спадали и мултикултурализам и постмодернизам превасходно или једино америчког типа. У борби за место под сунцем ти младићи, а они данас представљају кичму постпетооктобарске власти у Србији или њену логистику, потврђивали су хибридни идентитет најавом некаквог поетичког заокрета од којег, наравно, неће бити ништа. И ето, дакле, пошто сам књиге објављивао у Београду, а оне су имале изванредан успех, путеви су нам се на тренутак укрстили. Мој културни идентитет реализовао се као национализам, а њихов као мондијализам. „Онај Тохол у Сарајеву” и „овај”, виа Пале у Београду, исти је човек.

- Почетком деведесетих морали сте, као и многи, да донесете неке тешке, далекосежне одлуке, какве су некад доношене на „кнежевим вечерама”. Кајете ли се због неких од тих одлука?

Далеко од тога да се кајем. Извесне прекоре упућујем себи због одређеног степена амбиваленције која је пратила нека од мојих опредељивања, али то је, тешим се, као када мораш да скочиш у хладну воду и неко време позиваш на окуп све своје снаге и могућности како би их правилно одмерио. Том амбиваленцијом се, можда, писац у мени избављао од могућности да погрешити и изда хуманисту. Отуда код себе уопште више ценим оне одлуке које су значиле одбијање него одлуке да нешто прихватим. Вредност одлуке да нешто одбијеш мери се тек жалосним последицама одлуке оних који се прихватају обавезе за које немају дара нити способности, нити их је Господ створио за то. Одбацујући оно што нећеш, одређујеш сопствену меру и артикулишеш сопствени морални став. Том обрасцу, међутим, измичу оне одлуке које човек доноси притешњен околностима и историјском нужношћу, оне попримају метафизички и судбински карактер. Ви сте сасвим у праву, сећам се, на пример, како сам с пријатељима у вођству српског националног покрета у Босни и Херцеговини 1990. делио извесну радост што нас је мимоишло хапшење и ко зна шта још. Сећам се да је у лето 1992. године, свесно се опредељујући за оно што је водило ка томе, мало ко од нас интимно веровао да ће доживети Божић.

ЉУДИ ОБУЧЕНИ У ГРОБ

- Колико Вас је важних људи разочарало својим личним прекретничким одлукама из тог времена и шта је са њима данас?

Таквима дугујем дубоку захвалност што ослонце више не доводим у везу са људима за које је везан и најмањи лични компромис. Живот је заправо пун компромиса, али настану

прилике када вас свако „гледање кроз прсте”, и најмање, може дебело коштати. На оној страни где сам био, истина, постоје ликови чија се потонућа у мојим очима мере трагедијом „Титаника”, али њих је мали број, тек на вечну опомену. Један од њих је, рецимо, госпођа Плавшић. Ваља се потрудити, бар из пристојности, да се ничим не дотакнеш њихове трагедије, да опрашташ колико можеш. У њима видим ону неизбежну „крмачу револуције” која прождире свој окот.

• **Андрићевом „речнику Босне”, његовом појмовном лексикону, у својим делима додали сте најпре *стид*, потом *бол*. Шта је следеће?**

Видећемо шта. Али чини ми се да ме у последње време заокупља веома широка тема, феномен „живих закопаних”, али не у социјалном, већ у историјском смислу. Недавно сам изнова читао Гогољев „Шињел”, савршену и неисцрпно потресну приповетку, но она је развијена на социјалној основи. Мене превасходно занимају поступци и ситуације које живог човека обуку у гроб, понекад из крајње племенитих намера. Наравно, преко судбине појединца, писац би увек да прикаже целу популацију „живих закопаних”, да уопшти смисао.

• **Од рата, барем оног отвореног и оружаног, прошло је више од пола деценије. После свега, какво је за Вас било то искуство, какав испит за човека и народ, и где смо сад?**

У праву сте, оружана етапа рата јесте завршена, али не и рат. Рат траје, у измењеном облику. Зар, ево, ових дана, из једне од европских институција није бачена искра „људских права” у Војводину?! Зар папа Бенедикт XII, тек што је посвећен, не мерка Србију, као што је Војтила меркао Босну у коју је, после извесног отпора, најзад и ушао? Војтилу, ту преиспољну хуљу и ратног злочинца, неко време блокирала је војска „босанских Срба”, али, након што је тамо послао своје „евроатлантске интеграције” у лику НАТО пакта, и сам је крочио на свету земљу својом поганом ногом. Рацингера, да буде ствар много нечаснија, утркујући се ко ће пре да му целива руку, позивају и Маровић и Тадић. Изгледа ли вама да ће од војске у Србији убрзо остати и камен на камену? Ускоро, када Империја крене у разарање Ирана, као што је разорила Авганистан и Ирак, семе исламске милитантности, депоновано у једном делу Босне и Космета, биће нам сувише близу. Чак и уколико нас Запад не умеша у то своје ратно предузеће, што већ изгледа немогуће, тај пожар ће нас неизбежно опрљити. Рат у којем смо учествовали на плану некадашње Југославије био је својеврсна инвестиција и за бољу позицију у скорашњем колоплету светских збивања. Нека врста мањег зла у замену за веће. Но, о чему ми овде причамо, ако већ у нашим државним институцијама

седе невидљиви и видљиви странци који мешају карте у корист сопствене партије?!

ПАСТИРИ ИЗ РЕДОВА ОВАЦА

• Кажете да Републиком Српском, након свих окупационих политичких чистки по целој националној вертикали, управља покупљени „кадар за невољу”, „некакви увек резервни људи са белим чарапама, пред којима човека обузме дубоко осећање стида”. Какве ће бити крајње последице таквог стања?

Последице не да ће „бити”, не да ће уследити, оне су већ делатне, оне већ „јесу”. У једном селу код Зворника недавно је Србима забрањено да се окупе у сеоској цркви, а свештенику су дозволили да приступи сам и да, како су му одредили, за двадесет минута изврши литургијски обред који иначе траје око два часа. Сам, без верника који дају смисао литургији, у празној цркви у коју иначе не може ући без дозволе. Истовремено, недалеко одатле, на пресеку једног стабла у градском дрвореду, појавио се лик Исуса Христа и, ено, народ је ту почео да се моли, да пали свеће и верује у чудо. Ето, та два примера за мене имају велику симболичку вредност. Србе у Републици Српској, дакле, своде у позицију хришћана под римским императорима у првим вековима хришћанства. Али кривицу за такво стање не треба везивати за императора, већ за оне који сами верују, и у то убеђују пук, да је опстанак у таквим условима могућ без жртава, без мартира и распећа. Чему другом и да се надаш, ако су већ пастире бирали међу овцама.

• А како Вам, повучемо ли паралелу, изгледа ситуација у Србији, где још увек траје оно што сте назвали „процесом разграничења шљама и елите”, или насилним наметанем „идеологије света гмизаваца”?

Тај „процес разграничења” још траје, али траје и општа ентропија. Не знам да ли је у историји Србије на њеној политичкој сцени и у њеним државним пословима икада било

толико случајних људи. Они у које је полагана ипак некаква нада, попут несрећног Коштунице, данас су разлог дубоког кајања. Не верујем, међутим, да ће кајање ичим добрим резултирати, јер – судећи према наглom и истовременом повлачењу са јавне сцене свих тих „невладиних организација” које су радиле у корист моралне компромитације Србије – чини се да је налогодавац убеђен да је посао окупације приведен крају. У то ме уверава и један лични пример. После недавних преметачина у просторима у којима боравим, које је спровела Коштуничина специјална полиција, моје књижевне белешке већ сутрадан су се нашле у поседу америчке војске у Тузли. Но, о том потом, историја нас учи да прилике у Србији није решавала тобож трудна краљица, већ шака припитих али одважних поручника који нису умели да трпе јад. Глуво било, али хоћу да кажем да свака болест пре или касније пронађе свој лек.

• Тврдите да је и само пристајање на разговор о „статусу” Косова и Метохије настављање српске эле коби, те да би се и овом приликом међу Србима могла наћи потпуно маргинална историјска личност чија ће „шара на папиру” поништити дивовски напор хиљада других?

Нису ли се предвиђања, на несрећу, показала исправнима? Зар, ево, преко ноћи, у одсудном тренутку, на политичку сцену Србије није изведена кћи др Јована Рашковића, снаша покојног академика Ивића, да, угледом позајмљеним од покојног оца и покојног свекра, „координира” Косово и Метохију, односно да у свом блаженом доброхотству, до бола испуњеном политичким незнањем, „шарне” Косово, поднесе оставку, скине пудер и утопи се у аморфну масу српских очајника склоних подвизима једино у новинској фељтонистици. Авај, позајмљивање муда можда комплетира националну и политичку безмудост данашње Србије, али неће уродити здравим и лепим плодом.

УСУД ЈАЛОВОСТИ

• „Наша историја је таква. Једни пате, други жонглирају.” Ако остајете при тој својој оцени од пре две године, ко данас најдубље пати, а ко највише жонглира?

Већ сам негде отворено признао како сам сасвим равнодушан према неочекиваној патњи оних који су ономад тамбурали Србијом, с пиштаљкама, шерпама и клоновским капама. Њихова данашња патња је заслужена, терапија против беснила којим су заразили ваздух који удишемо. Донекле, изгледа, јењао је и бахати жонглерај, јер се, ваљада, схватило како вокабулар стерилан од ваљаних политички идеја треба надокнадити упечатљивим политичким аферама. Наиме, исцрпивши арсенал политичке буке на рачун „бившег режима”, наметнута је манипулација свакодневном производњом све нових и нових афера, како би се вани послала порука о тобожњем прилагођавању „светским стандардима”, а унутра порука о спасоносном „куповању времена” до неких бољих прилика. Солидарисем се, дакле, с патњом оних који у сопственој немоћи увиђају превару и очајавају због узалудног трошења нашег „политичког времена” у срљању ка приликама још горим.

• Како је, господине Тохол, дошло до тога да се у неким данас широко арбитрарним круговима културног естаблишмента сваки спомен националне иде(ологи)је изједначава са шовинизмом и гасним коморама?

На улици сваки дан можете чути како је за сва зла на овом свету заслужна Америка. Ја у то не верујем, ма колико се амерички фактор трудио да ме демантује. Наш проблем је, мислим, у томе што наши амероидни поданици погрешно разумеју и узимају себи за право да накарадно тумаче светски американизам. Сећам се, на пример, славља, организованог на типично амерички „националистички” начин, са којим је дочекан пилот ког је генерал Младић оборио над Петровцем у јуну 1995. године. Пилот је дочекан као несвакидашњи херој, мада је оборен негде на Балкану док је незаконито бомбардовао неки тамо успутни народ, али та питања се не могу постављати јер је реч о америчком пилоту. Тиме се инвестира у борбени морал будућих америчких пилота који ће бомбардовати Алексинац или Багдад, а сутра Техеран и Нижњи Новгород. С друге стране, у народу који је дебело бомбардован, онај који је бомбаша уразумио намеће се као архизлочинац. Тиме се деморалише неки будући српски официр који ће бити у прилици да организује одсудну одбрану Суботице. Из америчког угла, та је логика сасвим у реду. Али, из нашег угла, логика тих, како их називате, „арбитрарних кругова културног естаблишмента” сасвим је перверзна.

• Водеће представнике етаблиране књижевне критике у Београду назвали сте „осредњим калкулантима који однекуд верују да се у стварима духа опстаје ситним позајмицама без камате”. Како ти „хонорарни уредници у плићаку нашег савременог издаваштва”, „видно уморни од своје упорне неостварености”, утичу на савремену српску књижевност и културу?

Њихов утицај више уопште није релевантан. Као нека врста неформалне „невладине организације” у српској култури, беху узели себи у задатак да преиспитају темељне културне принципе и традицију, чиме су једнако измицали тло испод властитих ногу и бивали жртва сопствене кратковидости. Како да опстане, рецимо у стварима књижевности, онај ко је хвалио роман само зато што га је, на пример, писао хомосексуалац, ако педерчић није схватио да реченицу чине субјекат и предикат, и да Мирјана Марковић није бог зна каква романескна тема?! Другим речима, да ли је од прворазредног значаја то што је неки од наших крупних писаца, евентуално, био склон каквој перверзији, или је једино релевантно његово дело. Ови су дефинитивно пропали на оскудности властитог дела.

• Судаћи по низу најуспелијих дела, међусобно веома различитих, савремена српска књижевност се враћа правој причи, обнавља древни смисао приповедања, одлучно напуштајући бесплодна псеудопоетичка фолирана?

Тако изгледа. Нама остаје да јој држимо стиснуте палчеве, да се великодушно обрадујемо сваком успешном делу, и да допишемо онолико колико нам је Бог дао дара.

САМОТНИ ЧУВАРИ НАДЕ

• Уз Цркву, култура је данас једна од ретких могућности за обједињавање свих простора где живи српски народ, опет распарчан у пет држава. Уочава ли се да на местима где се одлучује о српској културној политици постоји барем минимум свести о тој чињеници и њеној важности?

Не могу да порекнем евидентну свест о тој чињеници, али не бих да образлажем, с

обзиром да спадам у приврженике унутарсрпског културног повезивања на начин на који је то чињено уочи Првог светског рата кроз организацију „Народна одбрана”, коју је распадајућа аустроугарска империја прогласила злочиначком. Вредни плодови таквог деловања преживели су и време после Другог светског рата и драгоцени су и данас.

• Били сте неко време секретар Међународног одбора за истину о Радовану Караџићу и издавач његових дела. По Вама, шта тај човек данас представља – симболички, национално, политички, људски?

Мада сам се у многим приликама изјаснио о том питању, у најкраће сматрам да је Караџићев случај сасвим легитиман, ништа мање него је донедавно био случај Салмана Руждија, уколико апстрахујемо смер у којем је одапета стрелица. Често се може чути како Радована пореде са Бин Ладеном, али то је такође угао оних који су се дали у потеру, и сама та потеря, измерљива доларским износима, заиста доводи у једнострану везу двојицу људи који су суштински антиподи. Истини за вољу, Караџић се, после Руса у Авганистану, први у свету, и то у Босни, нашао с друге стране фронта према Бин Ладеновим муџахединима. Сем тога, Радован није део никакве организације, што такође често импутирају, поготово не терористичке, која убија ма кога. Ниједан од наводних злочина за које су га оптужили није доказив, јер се није ни догодио. Радован је нека врста самотног отпораца, нашког Гандија, који упозорава свет да и над најмоћнијим стоји моћнији. Неке од преосталих националних нада везане су управо за Караџића, не у активном већ у пасивном смислу. Политички, он је одавно део историје и мита, своје државничке и лидерске инсигније на леп и примеран начин вратио је народу који му их је дао, његова одговорност за тај народ после тога је једнака одговорности ма ког појединца у том народу. Не разумем оне који га позивају да се преда како народ не би „и даље био у позицији његовог таоца”. Пре би, ваљда, требало да се подвикне на терористе, ко год да су, који су народ узели за таоца како би се Караџић предао. Што се тиче Караџићевог људског лика, он је све дубље у митским просторима и видим како му понекад, најчешће они који га гоне, приписују надљудске способности и натприродна својства.

• Прошле године на Међународном сајму књига у Београду Караџићев роман *Чудес на хроника ноћи* , у издању Ваше издавачке куће ИГАМ, био је далеко најтраженија књига, доштампавана чак и у току Сајма. Да ли ће ове године бити нових великих изненађења, односно чиме ће ИГАМ овог пута обрадовати читаоце?

Радује ме да су за протеклих годину дана поменути Караџићев роман пратиле само

похвалне стручне оцене, код нас и у свету. Политичка кампања против романа није успела да затрпа његову литерарну вредност. Али, ево и неких од новијих наслова на које се такође односи она фраза којом описују издавачку делатност ИГАМ-а – „књиге који други неће или не смеју да објаве”. Американка Дајана Хонстон, азилант у Паризу, објавила је књигу о нама, под насловом *Сулуди крсташи*. Чини ми се да је до сада у свету мало тако компетентних књига о „обманама Запада” и ономе што се овде донедавно збивало. Читаоци ће се обрадовати и роману

Земља надимака

Бране Црнчевића. Штампали смо и веома значајну и свеобухватну књигу

Империја

, дело двојице савремених западних левичара – Мајкла Харда и Тонија Негрија, чије прво издање је објавио Харвард јуниверсити прес, после чега је преведено на десетак језика.

Обимна књига

Папство

, историја двомиленијумског римског понтификата, прва је књига трилогије која ће бити штампана до краја године, а која садржи историју Инквизиције и преглед римокатоличке теологије и антропологије.

• **Неко је рекао да је „циркус акутна форма прикривана бола”. Да ли је то право објашњење за ово што нам се догађа, за ово у чему живимо?**

Можда. Али ја се питам чиме још да нахранимо звери које су тек пука пропратна менаџерија артистима који ће, не одустану ли на време, једном свакако пасти. <

(Октобар 2005)